

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 101, GOD. IV, BEOGRAD, UTORAK, 27. JUL 2010.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 17. avgusta

MIXER

Piše: Nermin Sarajlić

O DISKRETNOM VILAJETSKOM SVJETLU

Cvrkut o dvosmislenosti bosanskog duha koji titra između frekvencija o njegovoj dobroti i čistoj izmišljotini svejednako buši, bezbolno katkad, uši, obraze i jezik: za piercing od neplemenita metala, a za koji bi i bihački umjetnik Nesim Tahirović koji neumorno traga za sinkretičkim amalgamom križa, krsta, zvijezde i polumjeseca, da po strani ostavimo Davidovu zvijezdu, teško iznašao upečatljivo, opstojivo i vjerodostojno rješenje. Rebusu sve manje, a sve više dijagnosti, bliži je Zoran Predin koji je još davne 1987. opjevao šepurenja mravojeda i kacigara, sunećenih i neobrezanih. Iz tih visuljaka, češće na šest sati, no na tačno u podne, puca bosanska identitetna perspektiva, i mučno i mutno talačka nasljeđa zadnjih par decenija u kojima se zgrušala predratna, ratna i poratna sudbina zemlje i njenih stanovnika, uklješte-

zovski preširoke bosanske ljudine. Naime, neuvijeno siže priča o očajniku koji je poludio od iznurujuće nacionalne nesanice pa mu se dan raspukao na tri časovne zone – osam sati je Hrvat, osam Srbin, osam Bošnjak. I jadničak bi rado zaspao, al' u čijoj smjeni? I da ga trnci ne prolaze od straha šta će mu preostala dvojica smisliti dok on bezbrižno hrče. Mada gologuz, dijametralno suprotno, dakle, od narodne umotvorine i preporuke *carpe diem*: ko ima – ima, ko nema nek' drijema.

Vjerovatno srodni, iskustveno intuitivni flashovi naveli su Andrića da zalogajem epiloške rezigniranosti nahrani svog *Mustafu Madžara* koji mrmlija sebi u njedra, mi s njim sjetno verglamo mantru, kako se *nakotilo gada i krštena i nekrštena*. Očito je po srijedi mána, karakteristično nasušna, vilajetskih sfera. I Crnjanski je, s istih razloga, davne 1929., s početka velike recesije, na zadano gonetanje nobelovca: jedan Rus – ništa, dva Rusa – bomba, tri Rusa – revolucija, sentenciozno sročio munjevit odgovor: jedan Srbin – gusle, dva Srbina – braća, tri Srbina – p.... materina. Tako su ćaskali „dok svet prolazi“. Selimović se opet iščuđavao još za drugog svjetskog rata ovdašnjim uobičajenim razbojničkim napjevima o „nožu krvavijeh kora“, ne odlučivši se ko se od koga učio zavijanju, kurjaci od zlotvora ili obratno... Smrt je autora *Derviša* poštedjela da čuje kako je monstruozi refren karnevalski izrastao u sumanutu adet i reprizirao se pravim pravcatim zločinačko-sadističkim šlagerima. Krleža pak pronicljivo ubitačno je opomenuo, zaludu bez dvojbe, kako je ovdašnjim *avlijama, etnicima i uskomešama* lakše razoriti planin-

MIXER

Nermin Sarajlić: O diskretnom vilajetskom svijetlu

CEMENT

Jasna Dimitrijević: Lepasava s druge strane šahta

ŠTRAFTA

Milan Đorđević: Pesci, fašizam, politika

ARMATURA

Erna Murić: Identiteti i kočnice

VREME SMRTI I RAZONODE

Predrag Lucić: Kosovo je putokaz za Srpsku

BLOK BR. V

Lazar Bodroža: Avanture zeca Milorada (6)

truplo, za relaksiranije dane i noći u kojima valja prebroditi i izdeverati predizborni *revival* pogibeljnih, uskrslih aveti, „netom“ protutnjale klanice i njenih nesahranjenih posljedica. Pa ukoliko se okorjeli ateist, nestrpljiv odvaži zavapiti bogu, potvrdom na ušima, na Šnajderovom vapaj-fonu, da ga sačuva srpskog junaštva i hrvatske kulture, pametno bi mu bilo obavezno dometnuti i muslimanskog merhameta. Jer to je nesumnjivo puno sledovanje paket-aranžmana koji mu se dosad srućivao i obijao o lakomislenu glavu, tikvu koja je pregalandno ustupala povjerenje i poklanjala mandate čistim idiotima i imbecilima, trpajući samu sebe u torbu. Hajd' da ne pretjerujemo, onda su glavurde ugrurane u čekaonice za Evropu, ili pak u kontejnere. Tako predvidljivi nepromišljeni kapriciozni gestovi, izmanipulirane Bosance i Hercegovce preobražavaju u gotovo nepopravljive kockare sa zdravim razumom, zdravljem, vlastitom pa i još nerođenom djecom... U intermezzu, od izbora do izbora, dok ne provale da su ponovno „zijanili“ ziherašku opkladu, uglavnom se šopaju doslovnim i simboličnim trasahom, egzistencijalnim improvizacijama i medijski posredovanim kičem, da kol'ko-tol'ko „razrahate“ namučene duše i tijela.

Eto kako epizodno poredane dočarano stoje stvari u bosanskom loncu, političkom i kulturološkom, koji je neosnovano hvalisavo razlajan o svojim jedinstvenim mirođijama za tobože autentično zapapren *melting pot*. U karaoke duet-izvedbi direktora SFF-a Mire Purivate i reisa Mustafe Cerića popularnog hita „Lijevo-desno, tijesno mi Sarajevo“, prvi kao Dino Merlin je simptomatično kompromisno izvršio Mata Hari ovim drugim: u šeher-jeruzalemu ovogodišnji 16. regionalni filmski festival pada između 23. i 30. šabana, i takvim/vaktija zavidnog programa unaprijed je obznanjena fan-džematlijama, čime je ekumenskim potezom spjevano za dušu sekularnim vrijednostima. Na istoj smotri *U fokusu*

predviđena je revijalna projekcija ostvarenja Jasmile Žbanić „Na putu“, koje „suptilno“ penetrira u autistično-delikatni svijet ve-habija. Otklonimo zabune, radi se o melodrami koja se usput obrušila na predrasude o lakosanim *sleeperima* – inače zagriženim poklonicima ZZ-Topa. Barem tako je kuražna rediteljka povučenom berberski rafiniranom analogijom pobrisala ujedno i tremendum očekivanja publike u pretpremijernim kampanjskim intervjuima, gdje je inače kontraverznu razliku svela na onu između svijeta hackera i fundamentalista s *lookom* Denisa Russosa

→ Fotografije u broju: Milica Jovanović ←

nih na brdovitu Balkanu. Kao da se eksperimentira trampom fikcijsko-fakcijskih utvara, kako mitskih, tako realnih, sevdahom i dertom nošenih refrenom *prođoh Bosnom kroz gradove*. Za posljedicu u lubanjama zatočenika nepremostivih, nacionalnih prevashodno, nesporedazuma nagradno odzvanja Miljkovićeve poetska dilema: *je li istinito ono što je stvarno ili samo vlada*. Vrag će ga znati, prije no bog, mada se drugom revnije bigotski zavjetuju na svakom koraku. U jednoj pripovijetci pod nazivom „Slučaj“ i sam sam iskušavao mogućnost da ulovim to rastrojstvo karama-

ske gromade i vijence, no razbiti grdosije od mitova vjere, krvi i tla. A s ovu stranu Drine, Save i Une pogotovu, i dan danas parazi mentalnih krajolika ostaće zapanjeni uhvaćenim kadrovima veličanstvene zapuštenosti i zadrnosti.

AROMATIČNA TERAPIJA

Nek nas terapijski ispomognu ove naoko drske digresije u tegobnu baštinu, kamo sreće samo književnu, čiji traumatizirani protagonisti su i etno-konfesionalni lakrdijaši i njihovo biračko

ili Sandokana. I to tako, da ni brižno dječaćki ćosavi Leon Lučev, koji je odglumio glavni lik, poslije sablažnjivog terorističkog čina, napada na bugojansku policijsku stanicu – medvjede medijski uslužnog trailera Žbaničkinom uratku - neće pobrati, ni kao ovogodišnji član žirija, bog zna kakve predramazanske simpatije.

E, da, autoričin intrigantni motiv da bezrezervno i smjelo ukorači u lavirint-enklavu opskurno posvećenih Allahu krije se, po njenom priznanju, u grubo neotesanoj, litota je izjedena, činjenici što je nekom prilikom kao profinjeni *kafir* doživjela i otrpjela duševni bol kad se jedan od fanatika, budi bog s nama, s njima prije i više, odbio s njom rukovati. Odista hvale i pažnje svakako vrijedna pobuda.

PIRAMIDE GROBNICE ČUDA

Na put!, ka unutrašnjosti. Pola sata vožnje do bosanske doline kraljeva – Visokog. Suvenir-vic prodaju nam, „serbez“ kupujemo, dvojica klinaca. Prvo derište postavlja zadatak: *De napiši slikovnim pismom 'Semir Osmanagić je prepotentan'.* Drugi se češka i prije no što će se prihvatiti klesanja na tek تازه otkopanoj ploči, šeretski zapitkuje: *Kako se piše prepotentan? S dva il' tri kurca?* Potaman buket za bosanskog Amenhotepa i blamažu kojju je pribavio spektakularnim otkrićem bosanskih piramida. Salinas Price, u zaborav utonuli meksički opsjenar, očito da nije Trojom u Gabeli potrošio domicilne zalihe sitnošćardžijskih sljeparija, lakomosti i gramzivosti. Samo ih je pomenuti kauboj inkasirao. Stoga odveć ne čude redovna, masovna, hodočasnička mamurna opijanja nazovi-građana neopaganskim kultovima Svetog Ive u avnojevskom, crvenom od stida valjda, Jajcu i zelenom od jeda, Pruscu, odnosno Ajvatovići. Kasabe i varošice su se inače ubile za svetkovine sistematskog retradiranja, mada smo anagramom bliži istini – retardiranja i društva i pojedinca. Do balčaka! Primjera radi, ovaj posljednji etno-konfesionalni *happening*, 500-ti po redu, u recesijski izgovorenoj godini čak je, vjerovali ili ne, u zemlji rasporenoj demagogijom i bijedom, korupcijom i kriminalom, bahato i osiono prerastao u gotovo jednomjesečni festival.

Kamo sad da nas povede virtualni vodič koridorom 5-C, bosanskim Skadrom na Bojani? Da bacamo *nuts and peanuts*, zasoljene sažaljenjem, gugutavim penzionerima? Da dilamo besplatan *extasy* generacijama nezaposlenih na nekom humanitarnom koncertu? Da tragom bajatog oglasa posjetimo šašavog popazajebanta koji je u Donjem Vakufu skoro prije dekadu, prodavao pravoslavni hram, a sve za konto i ljubav kakva sočno burleskna dokumentarca: *Gdje su, što rade?* Da pomno, znatiželjno jedva, pratimo razvoj i rasplet potapanja Gospe iz Međugorja u vaticansku „carsku vodicu“? Teško da išta više od pobrojanog sneveseljuje, plaši, ljuti, zabrinjava, podbada, iznenađuje ili zasmijava oguglale „prosjake za još veća uskraćivanja“ – nekadašnje građane, potpuno bankrotirana dostojanstva i *dibidus* razbašti-

CEMENT

Piše: Jasna Dimitrijević

LEPOSAVA S DRUGE STRANE ŠAHTA

5. oktobar

A zatim, nekako nemam poverenja u leve partije u bivšim socijalističkim zemljama. Nisu baš sve stvarno leve, mnoge su prilično konzervativne. A opet, neke desne, deluju socijaldemokratski, nisu ni mnogo konzervativne. Mnoge leve se ponašaju kao desne, neke desne se ponašaju kao leve. Biće potrebno vreme da se levo i desno profiliše, odvoji. A moguće je da se u međuvremenu desi nešto novo. Moguće je da partije kao oblik političkog organizovanja društva postanu prevaziđene, moguće je da savremeno društvo nađe neki drugi, neki novi put u traženju i nalaženju progressa, podjednake sreće za sve ljude.

Mira Marković, Duga br.512, 1993.

Kad god pisac posegne za alternativnom istorijom ili futurističkom distopijom, jasno je da zapravo ima problem sa savremenim društvom. Najšire shvaćeno, distopijski orijentisana književnost se može javiti bilo kada i bilo gde, nikada nije bilo veka dovoljno zlatnog da se pojedinac u njemu ne oseti ugroženim, niti prostora i vremena koje to ne bi moglo da razume. Kada je motivisana anksioznostima specifično lokalnim, ispravno čitanje zahteva aparat kojim se i živa realnost služi. Stimulisana strahom od strašnih posledica savremenog ponašanja, ovakva proza bi trebalo da prepozna nosioce represije, u institucijama mapira glavne pogone i artikuliše nagomilano nezadovoljstvo. U suprotnom nije vredno ni pisanja ni čitanja. Ukoliko pisac u tome ne uspe, nema te skladne sintakse niti ubedljivih likova koji bi mogli da izvuku roman. Ukoliko pisac to ne želi, onda već razgovaramo o ličnim motivima. Neknjiževnog roda, svakako.

Budući da ima dovoljno materijala koji bi mogao da se literarno kapitalizuje, poslednjih godina se na domaćoj književnoj sceni pojavilo nekoliko romana koji se drže distopijskog kursa. Ali

njenih prava i sloboda. Bilo koja, ispada, ponižavajuća, neukusna ili nesnošljiva nebuloza tek što se detektira, potisne i nadmaši je novonikla.

Učestalost i grotesknost apсурdnih političko-socijalnih *sitcoma* i dramaleta koje uglavnom generiraju etnokonfesionalne kvazielite zapravo i cilja na to da onesposobi i pasivizira famozne ciljane grupe i dovede ih do stadija da servirane manipulacije uzimaju zdravo za gotovo. Da dulje rone u njima, nego što su kadri misliti i analitično ih prozrijeti, a nekmoli prepoznati sindrome grozne vlastodržačke perversije. Na svakom pedlju natrule scene: od pseudodemokratskim procedurama pljačkaški provedene privatizacije do bolesna cjepidlačkog poigravanja vitalnim nacionalnim interesom. Od sukcesijske trakavice oko ex-yu imovine do bestidnog tretmana zdravstva, školstva i socijalne zaštite. Ili servilne izdaje i rasprodaje javnih dobara kolonizatorski bezdušnim koncesionarima.

KLISTIR ZA KATARZU

Naprosto obnoć, čudovišnom alhemijom pretvaranja društvenog u državno vlasništvo, iščezle su velike firme poput sarajevskih *Energoinvesta*, *Unisa* i *Feroelektra*, zeničke *Željezare* i *Vatrostalne*, zborničke *Glinice*, zavidovičke *Krivaje*, brodske *Rafinerije*, velikokladuškog *Agrokomerca*, mostarskog *Sokola* i cijelih porodica sitnih na nih oslonjenih. U dječije vrtiće i škole provalio je šovinizam prestravljujući i raspamećujući djecu vulgarnim fantazmagorijama raja i pakla, ekspresno instalirajući ovaj drugi. Kvarni, snalažljivi mediokriteti, prodavši svoju jeftino, „tuše“ i tuđu kožu. Na sve živo, nerijetko i mrtvo, lupajući patriotski žig *halal*-mesa. A upravo tom skandaloznošću hulja trorogog patriotizma tove se i mediji podvaljujući svojim pretplatnicima klistir za katarzu. Cvatu također dvije škole pod jednim krovom – patent cinične tolerancije, u kojima jedni vaze, drugi pervaze. Ru-

među njima ima romana toliko različitih, da nije prepoznatljivo da su pisci fabulirali zajedničku stvarnost. Dva takva antipoda su *Leposava* Pavla Ćosića (Kornet, 2007.) i *Šaht* Andrije Matića (Stubovi kulture, 2009).

SAPUNICA CIPELARENJA

Leposava je rukopis izrađen po gotovo svim standardima spisateljske discipline. Junakinja i drugari su tipični predstavnici društva koje neupitno pristaje na pravila države, uvereni u ispravnost i dobre namere vlasti. Haksli bi rekao: *stanovništvo robova koji se ne moraju primoravati ni na šta, jer vole da služe*. Društvo srpske i globalne budućnosti predstavljeno je kao poredak koji građane drži na kratkoj uzici pod izgovorom progressa, bez direktnog terora. Dakle, imamo vrlo novi svet, grupu ozloglašanih odmetnika koji odlučuju da žive izvan sistema koji ih ugrožava i junake koji prolaze transformaciju od poslušnih podanika do pobunjenika. Na prvi pogled, Ćosićev roman, postavljen po pouzdanoj žanrovskoj matrici, ne može da omane. U najgorem slučaju može da bude dosadan, ali to ovde nije slučaj, autoru ne nedostaje smisao za humor koji uspešno vodi priču. Međutim, iako kostur romana jeste funkcionalno postavljen, nešto veliko ipak nedostaje. Bilo bi zabavno ali prejednostavno reći da je to kičma.

Preopterećen stereotipima koje neguje većinska Srbija, roman zapravo upire prstom tamo gde se tradicionalno (nekažnjeno) ide đonom i bakljom, a predstavlja ugroženim upravo one institucije čija je pozicija na zavidnom nivou. Ili ih ne konstatuje. Vlast je u *Leposavi* u rukama Saveza nevladinih organizacija – Nevlade. SPC izdaje nekrštenice kao obavezan dokument za dobijanje viza. Zakon o varanju verenika s pripadnicima istog pola preljubicima donosi nagradu a „Ravnopravni indoevropski građani jugoistočno-azijskog porekla“ na ime pozitivne diskriminacije lako dobi-

jaju posao u ministarstvima. Na mestu gde se nekad nalazio muzej Dositeja i Vuka grade se kuće za nacionalne manjine. Biljana Srbljanović i Dejan Nebrigić dobijaju ulice u Beogradu, a Sonja Biserko Nobelovu nagradu. A izvan gradova, naturanti žive na zabranjen, tradicionalan način, ne mare za zakone i političku korektnost, ilegalno gaje voće i povrće, spremaju sarme, rakiju i kajmak, a poseduju i zaštitni omotač za slučaj napada. Ukratko, žive život. Dok koristi onaj dosadni, banalni scenario po kome je gravitiranje ka EU neizostavni gubitak identiteta, sklonost toleranciji službena moda a Veliki brat na putu da prekine veliku narodnjačku razbibrigu, Čosić usvaja kompletan registar naopakih panika od Druge Srbije. I redovan izbor etiketa koje nemaju veze sa činjenicama, ali se lako pamte. Jedan svet u kome se iz istorije građanskog pokreta uči da je „prvi Мекдоналдс u srednjoj Evropi otvoren u Beogradu 1988.“ naprosto nema zametke u realnosti kojoj se roman podsmeva. Takve okolnosti postoje samo u lošim vicevima i košmarima Slobodana Antonića. Sa umirujućim, ćirilичnim završetkom, na sigurnoj udaljenosti od nekog futurističkog Fakulteta za političku korektnost na kojem se uči kako: „Novu srpsku fašističku misao treba potpuno ignorisati. To je grupa nacionalističkih i mafijaških apologeta i kvazianalitičara, propalih novinara i intelektualaca u pokušaju.“ NSPM analiza može da odahne, *budućnost nije obaveza*, poručuje poslednja misao romana. Vreme zabave je prošlo.

ČIST RAČUN SA ZBILJOM

Dok Leposava Crvić postoji u svetu satirične sapunice, onom koji godi većini i ne sarađuje sa istinom, svet *Šahta* je svet straha. Straha od države, straha od naroda koji u takvoj državi pristaje da živi, konačno, straha od sopstvenih postupaka – u totalitarnoj strukturi pojedinac koji odstupa nikad neće biti prihvaćen, čak i kada odluči da pristane na pravila, radi svoj posao i čuti. Bojan Radić, profesor zabranjenog engleskog jezika, najpre žonglira između zdravog razuma i nezdravog zakona. Zatim, kako to već biva, prihvata flert sa mračnom stranom (odličan prikaz lakoće uživanja u čoporu!) koja će mu, na koncu, i doći glave. A unutar te jednostavne strukture – jedan svet više nego poznat. Vladajuća ideologija u *Šahtu* je kombinacija dveju već oprobanih, komunizma i nacionalizma. Ujedinjene u manipulaciji masama – radnicima, seljacima, siromašnima, neobrazovanima – kao i u

kategoričkom neprijateljstvu prema „spoljnjem svetu“, zalažu se za „zdravu naciju, očišćenu od raznih, tipično zapadnih, društvenih poremećaja kakvi su homoseksualizam ili narkomanija“. Takvi „strani elementi“ likvidiraju se na euforičnim javnim pogubljenjima uz klicanje naroda i prisustvo državnog vrha i zaslužnih građana: „Svečana loža. Ista je kao i uvek. Svi su tu. I sveštenici i političari i vojnici i biznismeni. Eno ga onaj fudbaler. I oni su počeli da dolaze. A evo i narodnog pesnika. Nije se mnogo promenio. Kakav socijalni sklad...“ Dve suštinske razlike, odnos prema religiji i privatnoj svojini, prevaziđene su uključanjem Crkve u politički život i selektivnom dozvolom privatnog posedovanja. Uz Narodnu televiziju, Narodnu policiju, Narodne domove omladine, Vlada narodnog jedinstva brine o narodu, dok se deca političara školuju na neprijateljskom zapadu a popovi neometano siluju dečake. I uspešno neutrališe nemire. Pisac *Šahta* ni ne pokušava da pronađe razrešenje konflikta, niti nàs, čitaoce distopije, interesuje kojom će se pripovedačkom veštinom junak spasiti ili propasti. Umesto toga, *Šaht* ima ono što se u *Leposavi* nije ni pokušalo da postigne: čist račun sa zbiljom. Snaga romana je u percepciji bistroj kao pogled kroz prozor i jasnom jeziku koji je prenosi: „To je i najgora stvar u ovoj grotesknoj zemlji. Vlast nije savršena. Ona neprestano pravi greške, čime vas navodi na pomisao da je možete pobediti uz minimalan logički napor. Zbog toga svaki vaš neuspeh izgleda kao posledica nedovoljne logičke discipline. I to vas prisiljava da stalno pokušavate nešto novo. Da uvek imate nadu. Vlast ovde nije kao u onoj glupoj Orvelovoj knjizi, gde svemoć totalitarnog društva izaziva strahopoštovanje. Ovde je sve trajlavo, jedno, pogrešno, a opet, iz nekog nepoznatog razloga, uvek ste poraženi.“ Ipak se ovaj svet jeste dovoljno prozlio da mu ne treba previše fabulirati.

* * *

Jer, problem takvog političkog aktivizma, problem našeg političkog aktivizma – onog kog sam slobodno nazvao estetskim – problem političkog aktivizma koji, dakle, mene zanima, ako se izvrgne na tu stranu (žrtveničku), nije samo, nikako nije samo, patrijarhat. Koreni su u nečemu drugom. Bojim se u – fanatizmu. I, valjda, u – utopiji.
Dejan Nebrigić, *Lavirintski rečnik Paris – New York* ■

ŠTRAFTA

Piše: Milan Đorđević

PISCI, FAŠIZAM, POLITIKA

Fašizam nije užasan zato što su ga praktikovali Nemci, već zato što je on svugde moguć.
Hans M. Encensberger

Verujem da nije kasno nešto reći o stvarima koje je izazvalo i izaziva pojavljivanje knjige Gintera Grasa *Ljušteći luk* i problemima koje ona pokreće. U ovoj knjizi memoara Gras govori kako je u ratu bio mobilisan i kako je kao mlad bio pripadnik SS jedinice. Govori i o ranijim godinama, o dolasku Hitlera na vlast, opisuje kako je to izgledalo u njegovoj okolini. Gras je jedan od vrhunskih savremenih evropskih pisaca, autor osobene fantazije i proznog izraza, ali i čovek koji se bavi likovnom umetnošću, pa i tu ima visoka dostignuća. Zapravo, on je pisac koji je poslednji u 20. veku dobio Nobelovu nagradu za književnost. Bio je poznat kao žestoki kritičar nemačkog nacizma, postnacizma i uopšte društvenih pojava i stanja u Nemačkoj posle pada nacizma i Hitlera 1945. godine, kao i kritičar pripadnika nacističkog establišmenta koji su se prilagodili demokratiji posle 2. svetskog rata i u njoj imali važne funkcije. Uostalom, njegovi romani nisu samo velika umetnička dela nego i svojevrsno piščevo viđenje tragičnih godina Hitlerove vladavine. Oni su slika reagovanja tadašnjih Nemaca na događaje koji su bili posledica nacističkog osvajanja vlasti. Recimo, njegove knjige *Limenidoboš*, *Pasje godine*, *Mačka i miš* na nezaboravan i originalan način govore o ljudima u ovom periodu istorije. U *Pasjim godinama* čak ima puno persiflaža iskaza filozofa Martina Hajdegera i to zbog ranih simpatija ovog filozofa za hitlerizam. Stoga su bila veliko iznenađenje njegova priznanja u memoarskoj prozi *Kod ljuštenja luka*, kako glasi bukvalni prevod tog naslova. Poznata je i Grasova simpatija za nemačku socijaldemokratiju od pedesetih godina dvadesetog veka pa nadalje. Činjenica je da je dugo godina bio svojevrsni savetnik ali i prijatelj vođe nemačkih socijaldemokrata i kancelara Vili Branta, kome je i pisao govore. Takođe, zna se da je u bliskim odnosima bio i sa vođama švedskih i austrijskih socijaldemokrata, Ulofom Palmeom i Brunom Krajskim. U svom razgovoru sa savremenim francuskim filozofom Burdijeom, čovekom levičarskih

pogleda, Gras, recimo, hvali socijalizam kao jednu od tekovina građanske revolucije 1789. godine. Zato su pojava njegove memoarske knjige i priznanja koja je u njoj izrekao i izazvala toliko reakcija. Usledile su osude i napadi na Gintera Grasa, zbog prikrivanja činjenica iz mladosti i manipulisanja sopstvenom prošlošću. U prikazu Grasove knjige („Rat i sećanje“, *Njujorker*, 18. 9. 2006.), Jan Buruma kaže: „Iznenađenje nije u tome što je Gras bio deo te jedinice, nego u tome da je prečutao taj deo svoje istorije. U jed-

nom od poslednjih televizijskih intervju a objasnio je zašto mu je trebalo toliko godina da kaže istinu – i to nije nevažno pitanje s obzirom na činjenicu da je upravo ispovedanje istine stalna tema njegovog književnog i političkog rada. *Opterećivalo me*, rekao je. *Moje ćutanje svih tih godina je upravo razlog zbog koga sam sad progovorio. Morao sam izreći, konačno.* Maks Friš piše o Grasu u svom *Dnevniku 1966-1971*: „...On prvi put govori o politici, ali ne književno nego gotovo helvetski, politika ne kao utopija nego pragmatično...“. I „Ovde se obraća naciji preko televizije. Književnik s ličnom odgovornošću. Obraća se političkoj svesti nacije, pretpostavljajući da je ona ima.“ Kao i „Ovde ga intervjuiše međunarodna štampa...“, pa „...on ne odgovara kao portparol vlade, ali ni kao književnik-privatna ličnost, nego kao građanin s posebnom reputacijom...“. E, sad, zašto sve ovo pišem? Pa pišem jer neki uvaženi a društveno ambiciozni autori i kritičari misle da pisac treba da živi ispod staklenog zvona ili u retorti, daleko od stvarnog života, politike i svega što se događa oko nas. U redu, postoje razne poetike, estetski različita izražavanja naših fantazija, kao i različita gledanja na stvari ovog sveta, ali mislim da ne bi

govorio o istoriji, politici, o odnosu ljudi prema tome. Može mu se zamerati što je prikrivao nešto nečasno iz svoje biografije i tek sada je to izneo, ali, šta ćemo, i to je ljudsko postupanje, nesavršeno. On nije svetac. Kako kaže Aleksander J. Motil u svom tekstu „Zašto je moguć KGB bar?“. ...I moramo da znamo da su te moralne odluke povezane sa različitim stepenima krivice ili nevinosti. Rasprave koje je izazvalo priznanje Gintera Grasa avgusta 2006. da je kao momak služio u vojnoj jedinici SS je samo jedan dokaz za to. Kao što su čak priznavali njegovi kritičari, taj izbor je bio moralni *faux pas*, a ne zločin. Gora moralna greška je bilo, suprotno, njegovo dotadašnje ćutanje o tome.“ Da, zato i treba kritikovati Grasa koji je ranije upravo bio za otvorenost, iskrenost i poštenu istinoljubivost. Ali to ipak ne utiče na vrednost njegovog pisanja. Dakle, mislim da je vrlo teško ili skoro nemoguće kao pisac biti imun na politička i istorijska zbivanja i od toga biti sačuvan u hermetičnoj književnoj posudi, ispod staklenog zvona, i tu se baviti „čistim“ pisanjem koje ima malo veze sa empirijom i svakodnevicom. Da, moguće je biti hermetičan pisac i biti na snežnobelim, sterilizovanim, poput čistih dečijih pelena vrhuncima i uzvišenim predelima velikana i apstraktno, zamršeno, tamno i „duboko“, da se Vlasi ne sete, pisati o stvarima koje su daleke i nerazumljive većini ljudi. Ali to je čak i za tzv. stručnjake za literaturu, ipak, teško štivo ■

IDENTITETI I KOČNICE

Bila nam je Srebrenica. Simboličko mjesto, zaposjednuto govorima/šutnjama koji ga markiraju/prekrižuju shodno vlastitim i uvijek pogrešnim čitanjima. Dok se čeka ili čuti 12.juli, umnožavaju se kako retorike osporavanja tako i retorike glorificiranja, uzdizanje i snishodljivost, čemerna stvarnost bosanska. No, u ovom tekstu, Srebrenica je samo povod da se progovori i upita o slijepim ulicama današnje građenke i građanina, o zatvorenim njihovim prozorima/umovima. Gdje se to i kada otpočelo sa bespoštednim izjednačavanjem religijskog i svakog drugog (čitaj: nacionalnog) identiteta? Jer, čini se da religijski identiteti, sve ako ih i ne nosite kao perjanice, preuzimaju ličnost u cjelosti, tako da, omen est nomen, bivate prečutno i protivoljno klasificirani u primjerene vam ladice. Idealna nesаница bosanskohercegovačkog društva je upravo ova iz koje se ne budi-mo: identizacija (prema: kolonizacija) znači da Trojstvo vječno vlada i da bi idealni predsjednik ove države nužno morati biti tripliciran, mogući hibrid, troruko čudovište. Jer, kako drugačije nazivamo/mislamo/imaginiramo one koji ne pristaju ili, sačuvaj Bože, žive na granicama, uzimajući od svake, ne pristajući samo na jedan, isključiv, nemogući izbor. Doslovnije: koliko glasova nam danas poručuje o tome da biti pravoslavac ne mora isključivo biti Srbin (i obratno) ili da biti Bošnjak ne mora značiti biti musliman, biti vjernik uopšte. Deklarativi religijski identitet, dobro poznat u političko-nacionalnoj retorici, većma je trendovsko stajalište: to je, recimo iskreno, ubilački identitet par excellence. Idealna nesаница završava u noćnoj mori vječnog kruženja: ti si ovo jer ovo si ti. Ovo si ti. Čak i ako nemam blage veze o tome šta je ovo i šta si ti.

Kažu, luda država. Ne mislim da je luda, uopće, utoliko ukoliko ludost podrazumjeva jednu sreću izmještenja, radost prevazilaženja. Ne, jer ova država (federacija? republika?) ukotvljuje se na mjestu susreta Istoga, odbijajući mogućnost priziva. Radije, glupa država, kojom vladaju mitolozi. Doslovce, i svi. Jadni mi mladi i oni koji se osjećaju mladim jer su bez posla. Ako pokucam na vrata Banjaluke ili Bijeljine, neće li me maršnuti jer donosim opasnost balijanstva? A možda je to samo moja predodžba, možda bih se trebala uvjeriti, noseći optimizam kao baklju vlastite ludosti ■

VREME SMRTI I RAZONODE

lirika utoke

Piše: Predrag Lucić

KOSOVO JE PUTOKAZ ZA SRPSKU

(iz pesmarice Milorada Dodika)

Kosovo je putokaz za Srpsku,
Kakva Bosna, Dejton i bakračli,
Sudu pravde za presudu drsku
Blagodarim više nego Tači.

Banja Luka postaće Priština,
A ja u njoj Euleks i Unmik,
Garant prava svakoga Srbina
Da mu zakon bude Mile Dodik.

Sagradiću, nek pukne Evropa,
Gračanicu mesto Ferhadije,
U njoj biću oba episkopa,
Artemije i Atanasije.

Suživot i slične glupe fore
Ne postoje, pa ih se ne plašim:
Nema više Ramiza i Bore,
Ja sam ovde i Ramuš i Hašim ■

BLOK BR. V

Lazar Bodroža: Avanture zeca Milorada (6)

